

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА, ТЕХНІКИ ТА ОЗБРОЄННЯ

БЕРШОВ Геннадій Євгенович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0002-3439-5544>

УДК 343.98

DOI 10.32782/NP.2023.4.37

У статті підкреслено, що з'ясування обставин, що підлягають доказуванню та мають важливе значення для кримінального провадження, потребує наявності спеціальних знань. Наголошено, що для встановлення вартості військового майна, техніки та озброєння, а також їх властивостей, характеристик під час досудового розслідування військових злочинів використовуються спеціальні знання у формі залучення експерта для проведення товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння. Зазначено, що під час розслідування військових злочинів працівникові органу досудового розслідування потрібно проаналізувати й оцінити наявні в нього матеріали кримінального провадження, виокремити тактичні завдання, які слід вирішити, та з'ясувати необхідність і доцільність призначення товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння. Для цього варто співставити проміжні тактичні завдання розслідування із завданнями, які вирішуються під час проведення товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння. З'ясовано, що предмет товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння визначається у кожному конкретному кримінальному провадженні з урахуванням наявних вихідних даних і завдань, які підлягають вирішенню. Зазначено, що орієнтовний перелік питань, що вирішуються під час проведення вказаної експертизи, визначений у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Запропоновано з метою правильного форму-

лювання питань, які ставляться перед експертом для їх вирішення під час проведення експертизи, попередньо проконсультуватися з експертом, який буде її проводити.

Ключові слова: військові злочини, спеціальні знання, призначення експертизи, товарознавча експертиза, військове майно, військова техніка, військове озброєння.

Постановка проблеми

З'ясування обставин, що підлягають доказуванню та мають важливе значення для кримінального провадження, потребує наявності спеціальних знань. Це пояснюється тим, що досудове розслідування військових злочинів потребує від слідчого знання багатьох аспектів урегулювання порядку проходження військової служби та особливостей несення такої служби. Відповідно виникає потреба у використанні спеціальних знань під час планування, організації та здійснення досудового розслідування військових злочинів. Зокрема, під час розслідування військових злочинів майнового характеру слід встановити вартість військового майна та визначити завдану таким кримінальним правопорушенням шкоду. З цією ціллю під час досудового розслідування військових злочинів використовуються спеціальні знання у формі залучення експерта для проведення товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння. Наведені обставини обґрунтовують актуальність питання про особливості призначення окрес-

леного різновиду судової експертизи під час розслідування військових злочинів.

Стан дослідження проблеми

Проблематика, пов'язана з визначенням поняття, ознак, значення спеціальних знань у кримінальному провадженні та тактико-криміналістичного забезпечення їх використання під час досудового розслідування постійно є предметом наукових пошуків, зокрема, таких науковців як: І.В. Гора, І.В. Пиріг, Е.Б. Сімакова-Єфремян, О.М. Шрамко, М.Г. Щербаківський, В.В. Юсупов та ін. Але, незважаючи на велику кількість корисних напрацювань в окресленій царині, залишаються малодосліджені питання. Зокрема, одним із таких питань є підстави та порядок підготовки, призначення та проведення товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння.

Метою цієї статті є визначення особливостей призначення товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння.

Виклад основного матеріалу

Висвітлення питання про особливості проведення товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння варто розпочати зі з'ясування загальнотеоретичних положень, які стосуються, по-перше, сутності судової експертизи, по-друге, характеристики товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння як різновиду судових експертиз.

Так, призначення та відповідно проведення судової експертизи є однією з форм, а саме процесуальною, використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема під час розслідування військових злочинів. Про це йдеться в положеннях кримінального процесуального законодавства України. Приміром, у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України визначається процесуальний статус експерта, під яким законодавець пропонує розуміти особу, «яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на прове-

дення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань» [1]. При цьому підстави та процесуальний порядок залучення експерта передбачені в ст. ст. 242–244 КПК України.

Крім того, в ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначається, що судова експертиза – це «дослідженнями на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [2].

Залежно від виду спеціальних знань, які використовуються під час проведення експертного дослідження, а також об'єкта та предмета такого дослідження прийнято виокремлювати певні види судових експертиз. Наприклад, згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень «основними видами (підвидами) експертизи є криміналістична, інженерно-технічна, економічна, товарознавча, експертиза у сфері інтелектуальної власності, психологічна, мистецтвознавча, екологічна, військова, судово-ветеринарна, гемологічна, історико-археологічна» [3]. З наведеного переліку помітно, що одним із видів судових експертиз є товарознавча, серед підвидів яких виокремлено товарознавчу експертизу військового майна, техніки та озброєння.

Як зазначає В.М. Бондар, «нагальна необхідність проведення судових експертиз з визначення вартості, а також розміру матеріального збитку, завданого Державі в результаті пошкодження або знищення майна і техніки військового призначення та озброєння з'явилась, в тому числі, в результаті озброєного конфлікту на сході України – бойових дій на території Донецької та Луганської областей, що розпочалися у квітні 2014 року. Необхідність проведення зазначеного виду експертиз, зумовило введення нової спеціальності відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 27.07.2015 за № 1350/5 про внесення змін до «Інструк-

ції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», а саме – 12.5 «Товарознавча експертиза військового майна, техніки та озброєння» [4, с. 440].

Зрозуміло, що з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України в лютому 2022 році змінила питому вагу та структуру військової злочинності. При цьому актуальність і необхідність використання спеціальних знань у формі залучення експерта для проведення товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння не просто залишилася, а зростає в рази.

Зупинимось детальніше на визначенні товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння, а також з'ясуванні особливостей її призначення. Так, об'єктом указанного підвиду судової експертизи, як очевидно з її назви, є:

– військове майно. Під останнім згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» слід розуміти «державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо» [5];

– військова техніка – це «літаки та гелікоптери бойові, учбово-бойові, спеціальні військові, транспортні, апарати літальні безпілотні, складові одиниці літальних апаратів, пристрої та агрегати авіаційні, обладнання для забезпечення зльоту, посадки та технічного обслуговування літальних апаратів; бойові кораблі та катери, кораблі спеціального призначення, судна та катери забезпечення і спеціальні, апарати глибоководні; машини бойові колісні, машини військові спеціальні колісні, машини бойові гусеничні, спеціальне приладдя озброєння бойової колісно-гусеничної техніки; спеціальна техніка телефонного, телеграфного зв'язку та передачі даних, її складові частини; технічні засоби захисту апаратури,

ліній і каналів зв'язку та їх складові одиниці, апаратура шифрувальна та її складові частини, спеціальна техніка факсимільного зв'язку, техніка спеціального радіозв'язку, апаратура радіонавігаційних систем, спеціальна апаратура для запису (відеозапису) та відтворення звуку (відеосигналів), обладнання радіолокаційне, гідролокаційне, техніка протидії радіоелектронним, інфрачервоним, оптичним, гідроакустичним засобам виявлення цілей, засобам зв'язку, радіорозвідки противника, технічного захисту інформації та комплексного технічного контролю; спеціальне обладнання для автоматизованого (автоматичного) оброблення даних військового призначення, програмне забезпечення» (наказ Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23.12.2020 № 383) [6];

– військове озброєння. Керуючись Положенням про службу озброєння Національної гвардії України, озброєння включає ракетно-артилерійське озброєння («наземне обладнання ракетних, зенітних ракетних і протитанкових ракетних комплексів; артилерійське озброєння; озброєння, яке встановлено на танках, бойових машинах піхоти, бронетранспортерах та іншій військовій техніці; стрілецьке озброєння та засоби ближнього бою; радіотехнічні засоби та радіоелектронна техніка; рухомі розвідувальні, спостережні пункти та фотолабораторії; артилерійські прилади; рухомі засоби технічного обслуговування та ремонту; комплекси та уніфіковані тренажери»), засоби індивідуального бронезахисту («шоломи (протикульові, протиударні, сталеві армійські), бронезилети, протиударні і протикульові щити, комплекти для захисту рук та ніг») та активної оборони («гумові та пластикові кийки, наручники, електрошокери та пристрої для відстрілу патронів, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патрони до них») [7].

Завдання, які вирішуються під час проведення товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння, полягають у: «визначенні вартості наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військово

майно; визначенні типу та призначення наданих на дослідження об'єктів; визначенні характеристик та властивостей наданих на дослідження об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначенні виробника, країни походження, року виготовлення (комплексно з трасологічним дослідженням) наданих на дослідження об'єктів; визначенні змін показників якості наданих на дослідження об'єктів (комплексно з відповідними фахівцями з експлуатації подібного майна)» [3].

Тому під час розслідування військових злочинів працівникові органу досудового розслідування потрібно проаналізувати й оцінити наявні в нього матеріали кримінального провадження, виокремити тактичні завдання, які слід вирішити, та з'ясувати необхідність і доцільність призначення товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння. Для цього варто співставити проміжні тактичні завдання розслідування із завданнями, які вирішуються під час проведення товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння. Крім того, під час призначення товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні рекомендовано вживати наступні дії:

- «1) визначити необхідність проведення судово-товарознавчої експертизи;
- 2) вибір моменту призначення такої експертизи;
- 3) збирання необхідних матеріалів;
- 4) визначення предмету судово-товарознавчої експертизи;
- 5) вибір експертної установи або експерта;
- 6) складання постанови про призначення судово-товарознавчої експертизи» [8, с. 3–4].

При цьому предмет товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння визначається у кожному конкретному кримінальному провадженні з урахуванням наявних вихідних даних і завдань, які підлягають вирішенню. Орієнтовний перелік питань, що вирішується під час проведення вказаної експертизи, визначений у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз

та експертних досліджень [3]. Щоб правильно сформулювати питання, які ставляться перед експертом для їх вирішення під час проведення експертизи, рекомендується попередньо проконсультуватися з експертом, який буде її проводити.

Висновки

Отже, з'ясування обставин, що підлягають доказуванню та мають важливе значення для кримінального провадження, потребує наявності спеціальних знань. Для встановлення вартості військового майна, техніки та озброєння, а також їх властивостей, характеристик під час досудового розслідування військових злочинів використовуються спеціальні знання у формі залучення експерта для проведення товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння. Під час розслідування військових злочинів працівникові органу досудового розслідування потрібно проаналізувати й оцінити наявні в нього матеріали кримінального провадження, виокремити тактичні завдання, які слід вирішити, та з'ясувати необхідність і доцільність призначення товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння. Предмет товарознавчої експертизи майна, техніки та озброєння визначається у кожному конкретному кримінальному провадженні з урахуванням наявних вихідних даних і завдань, які підлягають вирішенню. Орієнтовний перелік питань, що вирішується під час проведення вказаної експертизи, визначений у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3].

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 № 4038–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки

та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Стор. 172. Ст. 1715.

4. Бондар В.М. Визначення вартості майна і техніки військового призначення та озброєння. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 440–451.

5. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: закон України від 21.09.1999 № 1075–XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 407.

6. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.01.2021 за № 52/35674. *Офіційний вісник України*. 2021. № 7. Стор. 482. Ст. 374.

7. Про затвердження Положення про службу озброєння Національної гвардії України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.06.2015 № 643, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19.06.2015 за № 733/27178. *Офіційний вісник України*. 2015. № 55. Стор. 904. Ст. 1826.

8. Шевченко О.В. Використання спеціальних знань під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 317 с.

FEATURES OF THE APPOINTMENT OF COMMODITY EXAMINATION OF MILITARY PROPERTY, TECHNIQUES AND WEAPONS

In the article it has been emphasized that finding out the circumstances that are subject to

proof and are important for criminal proceedings requires special knowledge. It has been emphasized that in order to establish the value of military property, equipment and weapons, as well as their properties and characteristics during the pre-trial investigation of military crimes, special knowledge is used in the form of engaging an expert to conduct a commodity examination of military property, equipment and weapons. It has been noted that during the investigation of military crimes, the employee of the pre-trial investigation body needs to analyze and evaluate the materials of the criminal proceedings available to him, to single out the tactical tasks that should be solved, and to find out the necessity and expediency of appointing a commodity expert examination of property, equipment and weapons. For this, it is worth comparing the intermediate tactical tasks of the investigation with the tasks that are solved during the commodity examination of property, equipment and weapons. It has been found that the subject of commodity examination of property, equipment and weapons is determined in each specific criminal proceeding taking into account the available initial data and tasks to be solved. It has been noted that the approximate list of issues to be resolved during the specified examination is defined in the Scientific and Methodological Recommendations on Preparation and Appointment of Forensic Examinations and Expert Studies. In order to correctly formulate the questions that are put before the expert for their solution during the examination, it has been suggested to consult beforehand with the expert who will conduct it.

Keywords: military crimes, special knowledge, appointment of expertise, commodity expertise, military property, military equipment, military weapons.